

PARTICULAE PELASTICAE

II

κίρκος κίρκη χαλκίς φορκός σκάρκη *falx falco*

U prvom delu ovih beležaka pogrešno je izostao, na strani 71 pri vrhu, podnaslov koji je glasio „I κίρκος κρίκος *circus*“. U toj prvoj belešci rečeno je da je ime ostrva Krfa, koje je pre grčke kolonizacije pripadalo ilirskim Liburnima, glasilo ranije prema interpretaciji učenog Kalimaha, Δρεπάνη a tek docnije Κέρκυρα, Κόρκυρα. Pozivajući se na sicilski toponim Ζάγκλη, čiji je stariji oblik prema legendama na novcu 6 v. st. e. glasio Δάνκλε, zaključili smo da je u imenu ostrva Κέρκυρα, čiji se stanovnik prema Herodijanu zvao ne samo Κε/ορκυραίος nego i Κέρκυρ, treba tražiti autohtoni i svakako stariji naziv samog ostrva, po svoj prilici Κερκο-. Kalimahova, svakako histerogena, interpretatio Graeca Δρεπάνη koju potvrđuju Aristotel (frg. 469) i Apolonije Rođanin, ima svoju paralelu ne samo u toponimu Ζάγκλη (docnija Mesina) i u zapadno-sicilskom *Drepana* (sada Trapani) nego po svoj prilici i u imenu poznate luke na etrurskom primorju prema granici Ligurije, koje je glasilo *Luna* (isp. naziv srpa *falx lunata* i naziv krive sablje *lunatum ferrum*). Sva četiri ova geografska imena postala su prema geomorfološkom momentu: luka je imala oblik srpa ili polumesece. U tom smislu treba shvatiti i Hesihijevo tumačenje κίρκοι κρίκοι, ἀρπάγαι. καὶ πάντα τὰ ἐπικραμπῆ κίρκοι λέγονται.

Teško je međutim tačno odrediti kako je glasio originalan oblik ilirskog apelativa sa značenjem „srp“, čiju smo etimologiju pokušali dati u prvoj belešci. Oblici κίρκος i κρίκος ne mogu se nikako objasniti pravilima grčke fonetike, makar da P. Santren u svojim etimološkim napomenama u najnovijem izdanju Bajjeva Rečnika ostaje pri svom ranije datom tumačenju („forme populaire à redoublement“), pa se ti oblici mogu shvatiti bilo kao ilirski refleksi indoevropske sonantske likvide, bilo kao histerogeni oblik starijeg *qerqo-*. Prvo je shvatanje verovatnije, iako imamo primera za ilirsku promenu *e/i*. Sa te strane ne bi se mogao, dakle, izneti ozbiljan prigovor datom tumačenju. Tim manje što ćemo niže ukazati na apofonsku bazu *qork-* u tračkom apelativu σκάρκη. Ali ima drugi, na prvi pogled krupan, prigovor i to realne prirode. Taj prigovor potiče

od M. Nidermana, koji je, ispitujući poreklo lat. naziva *falx*, pretresao indoevropsku terminologiju za srp (Essais d'étymologie et de critique verbale, 17 ss.) i došao do zaključka da nema ni jednog jedinog pouzdanog primera po kom bi srp došao do svog imena zbog krivog oblika. Po njegovu mišljenju onomasiološki momenat za termin srp daje semantička jezgra „bosti, seći, rezati“. Ako prihvatimo ovo Nidermanovo mišljenje, propada ne samo naš napred izneseni etimološki pokušaj, nego i Kalimahova grčka interpretacija. Razume se da ni Niderman ne može poricati postojanje izraza kao nem. Mondsichel odnosno Sichelmond, zatim lat. *ensis falcatus* ili grč. ἄρπη „kriva sablja“. Znače li ovi primeri da je krivina kao semantička jezgra docnije naknadno unesena u semantičku sadržinu termina *falx*, ἄρπη, δρέπανον?

Za Nidermanovo tvrđenje govorila bi u prvom redu Pedersenova etimologija mesapskog naziva srpa, koji prema Hesihiju glasi βίσβη, zatim i nemačka pozajmica *Sichel* od latinskog deminutiva *sicula*. Ovaj poslednji primer samo u tom slučaju kada bi se njegovom osnovnom obliku našla ubedljiva etimologija pomoću latinskih sretstava. Nažalost u Ernu—Mejeovu Rečniku (str. 896) saznajemo da dolazi u obzir tračko poreklo i da je prema tome veza sa idioglotskim glagolom *secare* sasvim problematična. Nešto je povoljnija za Nidermana Pedersenova etimologija, jer se radi o leksičkom reliktu iz jednog ilirskog dijalekta. Prema toj etimologiji mesapsko βίσβη istovetno je sa slov. *bitva*, pa je koradikalno sa nem. *Beil* itd., ali ništa manje nije verovatna identifikacija ovog mesapskog termina sa grč. *ἴστρος* „curvatura“ itd. Sa tih se razloga ne može Nidermanovu prigovoru priznati generalna važnost, no se mora svaki leksički primerak pojedinačno ispitivati.

Iz Ebertova Reallexicon der Vorgeschichte V 12, 71 saznajemo da je u Evropi neolitski srp proizašao iz izrekanog kremenja koji je, prirodno, imao više prav oblik noža, no potonji oblik srpa. Ali u najstarijem Egiptu, čija je poljoprivreda svakako starija od evropske nalazimo kroz sve epohe, od starog do novog carstva, takav oblik srpa koji je izrazito savinut, jer se radi o krivom drvetu u koje su učvršćeni sitni zupci od kremenja. Neki stručnjaci idu dalje i misle da je najstariji Egipatski srp iz ranog neolitika bila zapravo čeljust bilo kojeg preživara (lat. *falx* dobila je značenje čeljust u šiptarskom i rumunskom), gde su zubi zamenjeni zupcima od kremenja. I taj najarhaičniji srp, koji je svakako stariji od onog evropskog, ne potvrđuje Nidermanovu isključivu identifikaciju primitivnog srpa sa nožem. U Siriji, Palestini i ostalom Anadolu najstariji srpovi pokazuju krivinu, te se ni sa te strane ne može prihvatiti Nidermanovo gledište u potpunosti.

Ako bi smo ga ipak prihvatili, zanemariivši navedene arheološke činjenice, semantička jezgra, odnosno leksemski mi-

nimum u ilirskom *qerqo* — „srp“ *qer* — „krivina“ odvojio bi se od leksičke grupe *κρυτός*, *curvus*, *kriv* itd. i vezao za homofoni minimum *qer* — „bosti, rezati“ (~ *κείρω*, *κορμός*, *carnes*, *corium*, *kora* itd.). Da je ta alternativa daleko manje verovatna od one koja je iznesena u prvoj belešci pokazuju i sledeći termini, koje uzimam iz Hugova članka u RE² s. v. Sichel: *falx curva*, *procurva*, *adunca*, *lunata* i *ensis falcatus*. Nidermanovo gledište ne podupiru dovoljno ubedljivo ni grčki sinonimi kao *κρώπιον* i *λαίον* koji se obično vežu sa staroind. *krpana* „mač“ i *lavih* „srp“, i to stoga što kod ovih etimologija nije potpuno uočljiv onomasiološki momenat.

Stoga nije nikakvo čudo što Valde i Pokorni u svom Rečniku (II, 500) za grč. ἄρπη „srp, kriva sablja“ i slov. *sirpu* polaze od semantičke jezgre *ser-*, *serp-* „Sichel, krummer Haken“. Pri tome treba pomenuti Mejeovu belešku (EM 856) da je vokalizam u grč. ἄρπη „ambigu“, nasuprot utvrđenoj vezi sa ὄρπηξ „ogranak, grana“. Stoga Boasak (717) i prihvata Šrederovo gledište da je semantička nijansa „rezati“ kod ievr. naziva srpa rezultat docnije evolucije.

Zašto se tudio Niderman da pri svom tumačenju lat. *falx* izbací pojam krivine? Očigledno stoga što je nastojao da potpuno onemogući tradicionalno vezivanje ove reči sa grupom *flecto*. To mu je bilo potrebno da bi učinio što prihvatljivijom svoju hipotezu prema kojoj bi lat. *falx* bila u stvari pozajmica iz nekog ligurskog govora. To ligursko *dalkla*, istovetno sa sikulskim *Δάνκλη Ζάγκλη*, dalo je u latinskom najpre deminutiv *falcula* i tek zatim *falci-* tj. vokalsku osnovu na *-i* i docnije vulg. lat. *falcastrum* „vrsta kose“. Kod ovog poslednjeg derivata imamo posla sa poznatim sufikslnim elementom *-str*, koji po mom mišljenju potiče iz ilirskog, jer se u toj službi javlja i u grčkom (isp. *δέπας δέπαστρον*, koji Nikandar smatra dolopskim i klasični par fitonima ilirskog porekla *cerrus* odnosno *κηλάστρον*, *κήλαστρος*, *κήλαστρον*, koji Suhard i Bertoldi jednostrano dovode iz Afrike i sa Iberskog Poluostrva, ne znajući za starobalkanski egzemplar). Hofman je u svom izdanju Valdeova Rečnika (str. 449) izneo dovoljno prigovora ovoj Nidermanovoj etimološkoj kombinaciji, pa se stoga ne moramo kod nje zadržavati, kao ni kod njegove isključivosti pri pretresanju onomasiologije naziva srp.

Kad se radi o lat. *falx*, moraju se uzeti u obzir i sledeća obaveštenja rimskih leksikografa: „*falcones dicuntur, quorum digiti pollices in pedibus intro sunt curvati, a similitudine falcis,*“ Paul. Fest. 88, zatim „*Capuam in Campania quidam a Capye appellatam ferunt, quem a pede introrsus curvato nominatum antiqui nostri Falconem vocant*“ i najzad ornitonim *falco* „vrsta sokola, (sokolić ili jastreb?)“. Hofman tumači ovaj ornitonim kao „krumm-krallig“ i upućuje na tradicionalnu vezu sa *falx*.

Ali dok je kod *falx falco falcones* pojam krivine prvobitan, dotle se to za ornitonim *capys capus* i za ime *Capys* ne može sa istim pouzdanjem tvrditi. Čak se može misliti da je kod ove poslednje grupe ornitonim stariji od ličnog imena, makar da je onomasiologija tog ornitonima, kao i njegovo pravo poreklo, dosad bilo neizvesno. Dok Servije pomišlja na etrursko poreklo, Isidor govori naprosto o „lingua Itala“.

Iz Ilijade (Y 239) saznajemo da je Κάπυς sin Asarakov i otac Anhisov, dakle Trojanac. To baš ne mora značiti da njegov ime pripada etrurskom onomastiku, iako su se Etrurci doselili iz zapadno-anadolskog primorja, tačnije iz oblasti Lidije, Misije i Frigije. Ali ime etruskog Merkurija, koje glasi *Turms*, upućuje nas doista u bližu oblast trojansku, gde se u Mesiji javlja toponim Ἀτραπύττειον, Ἀτραπύττιον, Ἀδραπύττειον, Ἀδραπύτιον, Ἀδραπύτιον. Iz Hesihijeve glose Ἀδραπύτων saznajemo da se radi o lidijanskom nazivu Hermesa ili Merkurija. Koliko mi je poznato, ovaj Hesihijev podatak nije bio dosad zapažen, pa prema tome ni iskorišćen za shvatanje o anadolskom poreklu na starijih gospodara Rima i Kapue. U samom imenu Misije, gde se javlja taj toponim, imamo nekentumski oblik indoevr. naziva bukve, koji je, kako je poznato, dragocen za ispitivanje protoindoevropske postojbine. Moje tumačenje tog fitonima prihvatilo je Hofman (str. 445). Isto tako kao i slavni „Buchenargument“ za Indoevropljane, važan je i ovaj toponim za Etrurce.

Anadolski ornitonim *capys* ne može se smatrati ostatkom etrurske idiolotije, kako to misli Hofman, tumačeći leksemski minimum *qap-* kao neki „Lautgebärde“ van vremena i van prostora, pa prema tome opšteg karaktera. Ali nije to jedini razlog. Presudnija je činjenica što se takvi slučajevi, ako se osnivaju na Lautgebärde, u pogledu postanka i razvitka ne mogu povezivati, čak ni onda kad ih možemo geografski i hronološki pouzdanije odrediti. Toga se pravila moramo držati bez obzira na to što i A. Trombeti (La Lingua Etrusca 213) izražava sličnu tvrdnju kao i J. B. Hofman: *capys* „falco“. Di qui il nome di Capu-a (formato come Mantu-a). Rad. *cap-* „capere“ universale.“

Na takve „univerzalne korene“ mnogo naliči i lat. sinonim *rapio*, za koji H. Gintert (v. Valde—Pokornijev Rečnik II 369) pretpostavlja redukovani korenski vokal ne navodeći nikakve paralele iz iste leksičke grupe. Leksemski minimum *rep* — „grabiti“ nalazi P. Santren ne samo u glagolu ἐρέπτομαι, i pored njegova udaljena značenja („čupati, trgati, žderati“), nego i u imenici ἄρπυια (ἀρέπυια) „demon bure u obliku ptice grabljivice“, ali i on kao i ostali etimolozi izrično izdvaja ἄρπη „srp“ od pomenute leksičke grupe. Homofono ἄρπη „ptica grabljivica, soko“ pridružuje mitološkom nazivu ἄρπυια. Na to mu se mora primetiti da se ova demonska ptica na najstarijim antičkim vazama, na kojima je i zabeležen puni oblik njena imena ἀρέπυια, javlja u obliku konja, koji nema baš nikakve sličnosti sa bilo

kojom pticom grabljivicom. Stoga sam već ranije pomišljao na etimološku vezu grčkih Harpija u obliku konja sa lat. nazivom za krupnu stoku *armentum* (od starijeg *arp-mḡ-tom* ~ ἄρμα < *arp-mḡ*). Ipak će biti zasad najbolje da se demonske Harpije ostave po strani.

Indoevr. naziv srpa i homofoni ornitonim ἄρπη pretpostavlja u formalnom pogledu zajednički leksemski minimum *serp-* odnosno *s-rep-*. U ovom poslednjem slučaju imali bismo posla sa tako nazvanim *s-mobile* (isp. *corium*, *scortum*; στέγη, *tectum*; νελλός, σκολιός itd.) Idući tim putem mogla bi se uspostaviti veza između leksičke grupe ἄρπη „*sarpo srp* s jedne strane i ἄρπη „*soko*“ s druge strane. Budući da se Personova teorija o korenskim determinativima i pored Mejeove podrške pokazala nedovoljnom da objasni sve slučajeve koje konstatujemo kod raznih varijanata leksemskih minimuma, dobro će biti da u većoj meri koristimo tezu o korenskim prefiksima *d-*, *q-*, *s-*, *v-*. Na taj bismo način, i bez obzira na očigledna ukrštanja semantički srodnih leksičkih grupa uspostavili vezu ne samo između homofonih imenica ἄρπη, koje su od naročite važnosti za semantičke nijanse κίρκος „*circus-falco*“, Κέρκυρα „*falx*“ i mitsko ime Κίρκη, i njihovih sinonima δ-ρεπάνη, κ-ράπιον i *verpa* (isp. ξίφος, ξιφοδρέπανον). Vrlo je verovatno da je najprostiji leksemski minimum *rep-* u vezi sa nazalnim infiksom, kao i posle kontakta između likvide i bezvučnog labijala, uslovio fonetske varijante *remb-* i *rebh-* „*krivina*“. Semantički prelaz od pojma „*krivina*“ do pojma *grabiti* ilustruje naše „*smotati*“, čija je semantička evolucija očigledno sekundarna. Tako se vraćamo na polaznu tačku koju dokumentuje glosa ζάγκλιον „*σκολιόν*“.

Na osnovu ove Hesihijeve interpretacije može se i tobož ligurski naziv srpa δ/ζαγκλσ, suprotno Nidermanovim, fonetski prilično zamršenim kombinacijama, dovesti u neposrednu vezu sa baltsko-slovenskom leksičkom grupom *danga* „*krivina*“ koju obrađuje R. Trautman u svom Rečniku (str. 44). Teži je slučaj sa Hesihijevom glosom βράκετον· δρέπανον· κλαδευτήριον· οι δὲ πληθος gde je M. Smit dao emendaciju βράκετρον i stavio krst ispred značenja πληθος. Ako je Smitova emendacija neophodna, a ona to zbog značenja πληθος teško može biti, onda bi oblik βράκετρον kao nomen instrumenti pripadao grupi βράζει μάρπτειν, *merx* itd. na što nas upućuje sasvim prozorna etimološka veza između grč. ἄρη „*srp*“, lat. *ampla*, te μάρη *manus*, *manipulus*. Kako obe poslednje reči označavaju i gomilu ljudi, nepotreban je Smitov krstić ispred značenja πληθος.¹⁾ To isto važi i za njegovu emendaciju. Dovoljno je zbog semantičkih nijansa, koje pokazuju koradikalni ἄρη i *manus*, potsetiti na grčku tuđicu βραχίων, koja je verovatno iz istog doklasičnog izvora kao i

1) Potpunu semantičku paralelu pružaju litvan. *kaūnas* „*gomila*“ i

branca (od starijeg *vronka*). Taj izvor može biti samo neki ilirski a ne keltski govor, jer takva pretpostavka ne objašnjava pojavu grčke tuđice βραχίων. Ilirsko (ili bolje rečeno leksički ostatak izgovora indoevropskih Pelasta) βραχίων nasuprot *branca*, koje se potpuno poklapa sa baltsko-slovenskim *ranka-ruka*, moglo je izgubiti svoj prvi nazal putem disimilacije prema idućem nazalu. Ali za Hesihijevo βράκετον, ako ne pripada grčkoj idioglotiji, moramo poći od leksemskog minimuma bez nazala. Posebno moramo istaći da u franc. *branche* imamo istu semantičku evoluciju kao u lat. tuđici *braccium*.

Pored βράκετον nalazimo kod Hesihija i sinonim μανδύη δόρυ, ὡς δρέπανον koji se bez naročitih razloga ne može tretirati odvojeno od glose μάδισος· δίκελλα. οἱ δὲ μαδιβός. Nije isključena dalja veza sa tuđicama μαδάρεις *mataris matara*, koje bi u tom slučaju imali pred sobom neku vrstu oružja zvanog *ferrum falcatum* odnosno *hamatum* ili *lunatum* (cf. kosor i kosisjer u Vukovom Rječniku). Međutim to nije izvesno kod naziva μαδάρεις, μάδισος, μαδιβός. Ostaje nam stoga jedino μανδύη, jer je tu oblik srpa potvrđen. To znači da moramo računati da je u govorima mediteranskih Pelasta ili doklasičnih Indoevrop-ljana postojao leksemski minimum *met/medh-* „motam“ itd. kome P. Santren Formation II pridružuje i grč. μόδος upućujući pri tom na slov. koradikal motati. Na taj način imamo pred sobom tri razna dentalska završetka kod ovog leksemskog minimuma: *met- medh- mend/dh.*¹⁾ Ove razlike za koje ima dovoljno paralela (na pr. *lateo* λανθάνω, τρέφω δρόμβος, *pateo pando*), potiču po svoj prilici odatle što je prvobitni prosti bezvučni dental dolazio u neposredan kontakt bilo sa nazalnim infiksom bilo sa sufikslnim *r*. Budući da je primitivno koplje u bezmetalno doba bilo prosta motka, obično hrastova (isp. δόρυ ~ *drvo* i αἰγανέη u etimološkim priručnicima), to se i klasične tuđice μαδάρεις μάδισος μαδιβός i sa nazalnim infiksom μανδύη mogu ipak svrstati u jednu leksičku grupu, čija se semantička evolucija može lepo ilustrovati našim svežim primerom *motka-motati*.

Stoga se moramo vratiti na baltsko-slov. *danga* i tobož ligursko δαγκλα. Pritom je potrebno iz spomenutog Trautmanovog mesta izdvojiti južnoslov. *dūga*, koje je stranog porekla (v. Klugeov Rečnik s. Daube). P. Santren Formation 418, tačno primećuje da su mnogi nazivi oružja u grčkom stranog porekla, ali pri tom ne navodi sasvim običan termin iz te kategorije: λόγχη. Ovaj se termin, bez obzira na Diodorovo λαγκία, ne može bez velike nevolje odvojiti od latinske tuđice *lancea*, kako to s pravom primećuje Hofman. Ali protiv pretpostavljenog kentumskog izvora ne govore samo unutarnje keltske teškoće u tom

¹⁾ M. Gramon, Phonétique du grec ancien 172, pretpostavlja kod μόδος samo *th* i veže ga sa staroind. *mánthati* „obrué“.

pogledu, nego pri toj pretpostavci potpuno neobjašnjiv prelaz *o/a*. Kada ne bi bilo latinske tuđice *lancea*, za koju još nije nađen ni u jednom keltskom dijalektu očekivani original nominalne kategorije, mogli bismo se pozvati na semantičku paralelu *motka-motati*, i grčko *λόγχη* kao idioglotski, nasleđeni termin identifikovati sa nem. *Schlange* (od starijeg *slongha*), te tako vezati za leksičku grupu *schlingen* „serpere“. Na taj bi se način dobila pouzdana i ubedljiva semantička paralela za vezu između *ἄρπη* „falx-falco“ *ῥρηξ* s jedne strane i *sarpo serpens* s druge strane. Vokalizam lat. glagola *sarpo* ne odgovara potpuno grč. *ἄρπη*, te se mora smatrati latinskim refleksom redukovanog *e*, odnosno sekundarnom pojavom postverbalnog karaktera kao franc. *serpe*.

Međutim nema naročitog razloga za razdvajanje klasičnih tuđica *λόγχη* i *lancea*. Imajući u vidu disimilaciju dentalskog reda *d-n* prema *l-n*, kao najprostije rešenje nameće se vezivanje ovih klasičnih tuđica sa ilirskim a ne ligurskim u Nidermanovom smislu, *δάγκλια ζάγκλια* „srp“. Iz uvoda u VI knj. Tucididove monografije o Peloponeskom ratu vidi se jasno da je na Siciliji bilo ilirskih naselja. Čak i glavni grad na tom ostrvu nosi ilirsko ime, kako je to pokazao P. Krečmer. Ako stari Katon smatra da je nekad celo Apeninsko Poluostrvo pripadalo ligurskim plemenima to znači samo toliko da treba odrediti odnos između ligurskih i ilirskih plemena. Na osnovu ostataka ligurskog rečnika kao *asia i padus* (cf. *πάδος πηδος*) prilično je verovatna uža lingvistička veza između ligurskih i ilirskih govora: i jedni i drugi pripadaju starijoj, matrilinarnoj grupi indoevropskih plemena, koja se poznaje po tetradskom i ogdoadskom sistemu brojanja. Za taj sistem imamo indicija ne samo kod jadranskih i japodskih Ilira, nego i kod Pelasta na minojskom Kritu i Peloponesu. Sistem pempada i dekada docnija je pojava, karakteristična za mlađe, patrijarhalne Indoevropljane, koji se obično dele na kentumske i satemske.

I Hofman mora da računa sa nekim ilirskim govorom, kad podržava vezu između *λόγχη* i *lancea*. Iako se termin *λόγχη* ne javlja u homerskom rečniku, ipak se zbog homerske slave tračkog oružja mora navesti sledeća Hesihijeva glosa: *βορφαία ἑρτάκιον ἄρπυγίον, μάχαιρα, ξίφος, ἢ ἀκόντιον μακρόν* od koje se ne mogu nikako odvojiti termini *ῥάρπη* „couteau recourbé“ *ῥαρίς* „hache recourbée“. Kako se vidi, i ovaj par termina pokazuje isto kao *λόγχη lancea* promenu *o/a*, koja se nikako ne može protumačiti idioglotskim sretstvima grčke fonetike (cf. Boasakov Rečnik s. v.). Ne usuđujemo se da *βορφαία* i *ῥάρπη* vezemo neposredno za *λόγχη*, iako imamo klasičnih paralela za prelaz *χ/p* (isp. *δάχνα δάρνη* pored *λυχνίς λοφνίς*: „λαμπάδιον“). Ali zbog dublete *ἔγχεϊν* koja nas svojim završetkom potseća na *lancea*, pored poznatijeg *ἔγχος* čiji je rod i zbog mnogostrukog značenja (koplje i mač), svakako pod uticajem homerskog

kollektivskog naziva ἔντεα „oružje“ (ređi je singular ἔντος) može se sa razlogom pomišljati na stare doklasične veze između λόγχη *lancea* i ἔγχος ἔγχειν. Razume se pod pretpostavkom da cela ova grupa tuđica potiče iz istog izvora kao i δάγκλα ζάγκλα tj. od *dhengho/dhongho* — „krivina, motka“. U tom bi slučaju inicijalski bezvučni sibilant u ἔγχος (od nedokumentovanog σεγχος) iščezao najdocnije u doba ajgajske seobe, kako je to već potvrdio P. Krečmer za slične slučajeve. Ipak se ne sme gubiti iz vida još jedna mogućnost, iako čisto formalna i uslovljena dijalekatski: ὕσσός „pilum Romanum“ (kod Polibija) može da se posmatra kao rezultat starijeg *sungh-ios*, pa bi tako ova nulska apofonska baza odgovarala punoj bazi u nem. *schwingen schwanken Wange* „livada, luka“ (cf. *καμπός campus*). Ovim bi putem homersko ἔγχος „koplje, mač“, zajedno sa dijalekatskim ὕσσός, našlo svoje idioglotsko objašnjenje. Behtelovo shvatanje o karskom poreklu termina ὕσσός ne može se proveravati, jer nam je nepoznato značenje homofonih karskih imena, mada i u karskom možemo računati sa indoevropskim tragovima.

Za Hesihijevo μανδύη δόρυ, φε δρέπανον već je pomenuta etimološka veza sa leksemskim minimumom *met-/mend-/mendh* — „motati, jesti“ (cf. nem. *schlingen verschlingen*). Vokalizam Hesihijeve glose μανδύη otkriva dogrčko poreklo, iako klasični jezici imaju priličan broj pretstavnika pomenute leksičke grupe (cf. *mamphur*, *μαίσων*, *manducus* „Pomet“, *μάθυια μοσσώνειν μέσταξ*). Za značenje u dogrčkoj tuđici μανδύη nasuprot grč. *μάθυια* „vilica“ (~ *viti vile*). Dovoljno je potsetiti da je za primitivni srp u starom Egiptu uzimano obično krivo drvo a verovatno i sama vilica. Da je μανδύη doista doklasičnog porekla i prema tome ostatak iz nekog govora indoevropskih Pelasta, pokazuje dosad neobjašnjena Hesihijeva glosa, uzeta iz lokalnog govora nekad ilirskog naselja Tarenta, sačuvana verovatno pre kod Rintona nego kod Sofrona. Ta Hesihijeva glosa glasi κυρίνδαλα καταστροφή. Izdavač M. Šmit stavlja krst između κυρίνδ i αλα svakako stoga što bi prema azbučnom redu glosa morala da glasi κυρίνδο/αλα. Ovaj mali nedostatak ne znači gotovo ništa kod ove dosta voluminozne reči, koja je očigledno složena od prefiksa *κυ-* i od nominalne osnove proširene poznatim sufiksom *-lo*. Istu takvu osnovu, sa istim sufiksalmim elementom, nalazimo u baltskom i germanskom: letski *mentalas* „metež, mešavina“ i nem. *Mandel* „walzenförmiges Holz“. Ako Hesihijevu glosu treba zbog azbučnog reda emendirati na κυρίνδ-αλα, onda imamo istu takvu osnovu na *u* u slov. jezicima tj. *monty* „mešalica“. Tarentinsko κυρίνδαλα „preokret“ sadrži prefiksarno *ko-*, koje je dobro dokumentovano i u slov. složenicama kao *vile-kovilje*, *vitlati-kovitlac*, *mešati-komešati*, dakle u semantički bliskim grupama. Zatim *vran-(s)kovran*, *šut-košuta*, *vrat-kovorot* (v. Valde—Pokorni I 326). Ali postojanje tog prefiksalnog elementa u rečniku doklasičnih Indoevropljana ili Pe-

lasta dokazuju ovi primeri iz Hesihijeva Rečnika: βάβαξ, κύβη-βος, *Combabus*, κα-σκάνδιξ, κά-καβος, καρτίας ~ βότραχος, βύρθαξ, βάτραχος. Poslednji primer zaslužuje posebnu pažnju, jer nam daje prefiksarno κα < go- u negrčkom nazivu žabe, koji potiče opet iz govora doklasičnih Indoevropljana na balkanskom jugu i koji je osim toga sačuvan u litvanskom i jermenskom.

Za tarentinsko κυρίνδαλα teško je precizno odrediti stariji oblik osnovnog vokala, ali nam se čini verovatnijom pretpostavka da se radi o normalnoj bazi *ment-/d-* a ne o *mnt-/d-*. U koradikalnim tuđicama dogrčkog porekla μάνδρα μάνδαλος mora se po svoj prilici poći od baze *mont/d-*, jer se inače ne može normalnim sredstvima objasniti vokalizam osnovnog elementa, niti veza između μάνδρα i staro-ind. *mandura* „staja“. Interesantno je međutim shvatanje M. Šmita da Hesihijeva glosa ἀρπάναι μάνδραι βωσκημάτων pripada Tarentincima a ne Latинима. Za takvo shvatanje govorila bi i glosa σάρπους κιβωτούς. Βιθυνοὶ δὲ ξυλίνους οἰκίας iz koje možemo zaključiti da i u govoru tarentinskih Ilira kao i u bitinskom postoje vidni tragovi leksičke grupe *serp* — „krivina, plot, srp“ (v. Valde—Pokornijev Rečnik II 500). Na osnovu tih ostataka sudeći grč. ἀρπη „falx-falco“ i lat. *sarpio sarpo* imali su na samom Mediteranu svoje najbliže leksičke rođake. U prilog tome ide i Ciceronov šaljivi izraz *serperastrā*, čime se ruga krivonogim i sporim oficirima u svojoj kohorti. Način obrazovanja ovog naziva, koji beleži i Varon, ukazuje na ilirski izvor (isp. *ludi Catasti* u Pataviju i dolopsko δέπαστρον itd.), tako da tarentinsko ἀρπάνη (od starijeg *sorpona*) odgovara u pogledu heteroklitičkog završetka očekivanom *serpero-* u derivatu *serperastrum* (cf. *falx falcastrum*). Neizvesna je pripadnost složenica ἀμάνδαλος ἀμαν-δολώω iako nas njihovo značenje potseća na tarentinsko κυρίνδαλα „καταστροφή“ čiju vezu sa tuđicom μάνδαλος potvrđuju sinonimni izrazi στροφίς στροφήγξ. Na vokalizam termina μάνδαλος uticao je bez sumnje bliski sinonim σκάνδαλον. Kod homerskog ornitonima κύρινδις još je teže utvrditi odnos prema tarentinskom κυρίνδαλα i pored upadljive sazvučnosti i to stoga što je neizvesna analiza dubleta κύρινδις κύβινδις. To naročito važi kod ovog ornitonima kod kojeg je formalno moguća analiza κυβ/μ-ινδις, jer takva analiza dopušta vezu sa ornitonimom γύψ, koji isto tako obeležava pticu grabljivicu.

Razume se da je pri ovom činjeničkom stanju teško odrediti da li su navedeni ornitonimi nastali odatle što su kod tih ptica kljunovi odnosno kandže (cf. γαμφᾶνωξ kod Homera i ornitonim γρουπ-άετος) nalik na srp ili na krivu sablju, kako se to obično kazuje u etimološkim priručnicima koji se pozivaju na Homera. Možda je verovatnije starije shvatanje da su neke od ovih ptica grabljivica prozване po tom što duže vremena kruže i šestare u vazduhu pre nego što se bace na svoj plen (quod volitantes evros ducunt). Inak Boasak s. v. κύβη unučie

ne samo na γυρός nego i na γρούψ i γροπός a κίρκος „l'épervier tournoyant“ ne smatra „décisive“. Šantren šta više smatra γούψ jednim od retkih ostataka najstarijeg rečnika i njegovih ko-renskih imenica (Formation 1). Međutim to nije mnogo verovatno kad se imaju u vidu ornitonim κύρινδης.

Tradicija Aristotelova teksta sačuvala je i varia lectio κύβινδης. Ova konsonantska alternacija *b/m* obično se smatra karakteristikom tračke fonetike, pri čemu se stručnjaci pozivaju na slučajeve kao Βενδης Μενδης i sl. Ali ovakvi primeri nisu podesni jer se radi o običnoj disimilaciji odnosno asimilaciji. Na to nas upućuju klasični idioglotski slučajeve kao σέβας σεμνός, μάραμαι βάρναμαι, μύρμηξ βόρμαξ, βάρβ/μιτρον a ne samo aloglotski kao Ἄδραμ/βυτηνός π/μενέσται. Treba stoga pre svega uzeti u obzir one slučajeve gde se ne radi ni o asimilaciji ni o disimilaciji, a takvi su μύσταξ βύσταξ, κρόμμυον σκύρβιον, Β/Μελλεροφόντης prema etruskom *Melerpanta* i dr., a verovatno i κυβερνᾶν nasuprot kiparskom κυμερῆναι. Prema tome izgleda da se kod ornitonima κύρινδης nasuprot κύβινδης radi o asimilaciji u pravcu iduće nazalne grupe, a ne o spontanjoj promeni β/μ. Kako je poznato, kod Homera je ovaj ornitonim ἄπαξ λεγόμενον (Ξ 291). Docije se kao leksički raritet javlja u Aristofanovim Pticama (st. 1181), te zatim kod Platona i Aristotela. Treba odmah istaći važnu razliku između Homera i Platona, kada se radi o deklinaciji ovog ornitonima. Kod Homera se menja kao baritona i odatle ak. sing. κύρινδιν, a kod Platona imamo gen. sing. κυρίνδιδος. Sličnih slučajeva ima i inače i to ne samo kod pesnika nego i kod prozaika. Ovu okolnost treba istaći stoga što se kod Homera drugi naziv iste ptice menja kao oksitona a ne kao baritona, dakle upravo suprotno. Pomenuto mesto kod Homera glasi: ἦστ' ὄζοισιν πεπυκασμένος, ὄρνιθι λιγυρῆι ἐναλίγκιος, ἦν τ' ἐν ὄρεσσιν χαλκίδα κικλήσκουσι θεοί, ἄνδρες δε κύρινδιν. Od Homerovih sholijasta saznajemo i treće ime ove čudne ptice grabljivice (v. Ebelingov Lexicon homericum 942). Ono se javlja prilično kasno, tek kod pesnika Nona iz Panopolisa (Dion. XII, 72) i glasi ἀρπαλύκη. Ova pozna dokumentacija znači samo toliko da je učenik Nono i ovu retkost izvukao od nekog starijeg kolege. Da je ovaj ornitonim doista starijeg datuma, vidi se po tome što se njegov muški oblik kao lično ime javlja kod učenog pesnika Teokrita. P. Šantren u svojim etimološkim beleškama uz najnovije izdanje Bajjeva Rečnika daje sasvim pravilnu i ubedljivu analizu ovog antroponima i ornitonima: složeno je od ἄρπη „falx falco“ i λύκος. Ove sitnice moramo dobro zapamtiti, jer će nam docije biti od pomoći. Šantrenova analiza nam dalje kazuje da ovaj trojaki ornitonim, χαλκίς κύρινδης i ἀρπαλύκη ima naročito značenje za postavljeno pitanje, iako se nikako ne možemo složiti sa njegovim tumačenjem ornitonima „sorte d'oiseaux à plumage cuivré“. Dok za homofoni naziv neke ribe i nekog guštera takvo

etimološko tumačenje izgleda prihvatljivo, za ornitonim to ne važi, jer nam Aristotel (Hist. an. IX, 12) saopštava sledeće: ἡ κύμινδις ὀλιγάκις μὲν φαίνεται (οἰκεῖ γὰρ ὄρη), ἔστι δὲ μέλαν καὶ μέγεθος ὅσον ἰέραξ ὁ φασσόφρονος καλοῦμενος, καὶ τὴν ιδέαν μακρὸς καὶ λεπτός: κύμινδιν δὲ καλοῦσιν Ἴωνες αὐτὴν ἢς καὶ Ὀμηρὸς μέμνηται. Iz Aristotelova se opisa sasvim lepo vidi da je ova retka ptica bila crne boje a ne bakarne. Stoga otpada svaka etimološka veza sa χαλκός i njegovim derivatima, iako postoje ornitonimi upravo za grabljivice kao αἰθῶν i φλεγύας (ali i αἰθῦια). I ovu okolnost treba imati u vidu, ako hoćemo da potražimo neko makar malo ubedljivo tumačenje ovog ornitonima iz rečnika homerskih bogova, koji gotovo svi odreda nose dogrčka imena.

Aristotelovu varia lectio potvrđuje i sledeće Plinijevo mesto (Nat. hist. X, 8, 10): „Nocturnus accipiter *cybindis* vocatur, rarus etiam in silvis, interdū minus cernens; bellum internecinum gerit cum aquila cohaerentesque saepe prenduntur.“ Navedena mesta iz Plinija i Aristotela pokazuju nedvosmisleno svu neosnovanost ranije pretpostavke, koja se još povlači po nekim rečnicima i etimološkim priručnicima, da ovaj ornitonim obeležava neku vrstu sove. Ta se pretpostavka javlja već kod antičkih leksikografa koji su zbog slučajne sazvučnosti između κύβ/μινδις i onomatopejskog ornitonima κυκρίς „vrsta sove“ zaključili da je i χαλκίς odnosno κύμινδις zapravo sova. Osim toga rukopisna tradicija Aristotelova i Plinijeva teksta daje u ovom pogledu prioritet obliku κύβινδις ispred κύμινδις, te na taj način konačno uklanja svaku kombinaciju sa navedenom Hesihijevom glosom κυμίνδαλα, iz tarentinskog govora, zapravo iz njegova dogrčkog supstrata.

U tom smislu trebalo bi i homerski oblik κύμινδις kao i Platonov κυμινδῖς (?) ispraviti na stariji κύβινδις, čija je analiza znatno jednostavnija. Radi se o derivatu proširenom sufiksalsnim elementom -vδ-. P. Šantren (Formation 371), držeći se poznatog Krečmerova učenja o azijskom vδ nasuprot balkanskom vθ svrstava u ovu grupu derivata i μάνδρα, iako je očigledna radikalna priroda grupe vδ u ovoj tuđici dogrčkog porekla o kojoj je bilo napred reči. Bez obzira na grupu antroponima tipa χαράωνδας Φρυγώνδας itd. i na centralno-balkanske toponime kao Σάκενδος Ἀλινδοια, pitanje odnosa između sufiksalsnih elemenata vδ i vθ nije tako prosto kao što se čini P. Šantrenu. Ne samo što u starijoj fazi indoevropskih dijalekata imamo očiglednih primera za obe vrste sufiksalnog elementa te grupe, sa zvučnim i bezvučnim dentalom (na pr. *labud*, *govedo* < *gouindos* > trač. βολινθος pored Dionisove epikleze Εὐρυβάλιθος), nego se, iako u ograničenom broju, javlja metateza ili bar alternacija sufiksalnog elementa *dn* i *nd*. Da bi stvar bila još zamršenija i neosnovanost Šantrenove simplifikacije očiglednija, navodim grč. κύκνος koje je očigledno postalo od starijeg

κυδνός, pa štoga ne može imati nikakve veze sa st. ind. *śocati* „beli se“ (Santren Form. 194). Dodajmo još zamenu zvučnog i bezvučnog dentala kod dubleta *πελιδνός πελιτνός*. To sve znači da bez obzira na fonetiku anadolske oblasti, iz koje je P. Krečmer u svoje vreme pogrešno isključio Indoevropljane, i to sve bez razlike, da bi dotukao učenje svog profesora J. Šmita o Anadolu kao protoindoevropskoj postojbini, moramo računati ne samo sa varijantama sufiksalne grupe *nt/nd* nego i sa *dn/tn*. Usput napominjemo prelaze *tn* u *gn* i *tn* u *kn* kao i asimilacije *nn* < *nd* (na pr. ilir. *mannus* od starijeg *mandos* i ošačko *upsanna* nasuprot lat. *operanda*). Trebaće dakle pitanje ovih sufikslnih elemenata još detaljnije proučavati. Kod ornitonima *κύβ/μινδης*, koji pokazuje isti sufikslni element kao slov. ornitonim *labud* (od starijeg *albanda*), moramo zbog značenja i zbog lingvističke geografije računati na vezu sa navedenim antroponimom *Capys* i toponimom *Capua* (odatle *Campanus Campania*) kao i sa ornitonimom *capus* „vrsta ptice grabljivice, soko, sokolić, jastreb“. Ali ne u onom smislu kako to čini Hofman u svom izdanju Valdeova Rečnika (str. 164), jer polazi od „Lautgebärde“ *qap-* i odbija vezu sa slov. *кобѣць* i germ. *Habicht*. Pretpostavljeni leksemski minimum *qabh-* za slov. i germ. ornitonime protivi se poznatom učenju de Sosira i A. Mejea o fonetskim mogućnostima indoevropskih korena, jer bezvučnom inicijalu ne odgovara zvučni aspirat. Ali ta kabinetska fonetika i suviše uprošćava lingvističku stvarnost, koja je u balkansko-anadolskom prostoru mogla imati uglavnom obeležja tipične miksoglotije.

Štoga se dogrčki ornitonim *κύβ/μινδης* mora vezati ne samo sa *capus capys* nego i sa *γύψ*. Istu inicijalsku alternaciju zvučnosti imamo kod koradikalnih oblika a nazalnim infiksom *καμφός γαμφός γαμφώνυξ* homerski epitet za ptice grabljivice. I bez pozivanja na paralele kao *Βάχχος Βύχχος*, koje po svoj prilici ukazuju na govore doklasičnih Indoevropljana (isp. ilir. dublete *Ἄξαντινοι Uzentum*), ornitonimi *capys capus* idu zajedno sa ornitonimima *γύψ* i *κύβ/μινδης*. Nije isključeno da su ove poslednje varijante rezultat potonje evolucije nazalnog diftonga tj. *v* je moglo proizaći od starijeg *av*, iako odgovarajući primeri nisu česti i pripadaju dogrčkim govorima. Ali kad imamo na umu ranije već dovoljno pominjanu onomasiologiju za ovu vrstu ornitonima, mislim krivina, onda su fonetske teškoće gotovo nikakve. Hofman (s. v. *campus*) pravilno utvrđuje leksemski minimum *qap-*, *qamp/b* — „krivina“, te sa razlogom pretpostavlja alternaciju *qep/qop/qomb*. Tako bi lat. *campus* sadržavalo u korenu redukovanu bazu kojoj odgovara litvansko *kumpti* „savijati se“. Završno *b* u *σκαμβός* i *κόμβος* uslovljeno nazalnim infiksom izazvalo je po svoj prilici sonorizaciju bezvučnog inicijala te su tako postali oblici *γύψ* i *γαμφός* (ali cf. i *γρούψ γρουτός, γρουπάετος*). Velarni vokalizam koradikala *γύψ* i *κύβ/μινδης* na-

suprot *capys capus* rezultat je redukcije korenskog *o* kao i u litvanskom *kumpti*, te se time otklanjaju Hofmanove sumnje u pogledu veze lat. *campus* sa etruskim odnosno trojanskim ornitonimom *capys*, pošto su kulturno-istoriske i etn.-lingvističke veze između Troje, Misije i Frigije s jedne strane i Etrurije s druge strane i inače dovoljno utvrđene (isp. etr. *Turms* sa Hesihijevom glosom Ἀδραμών). Ovoj leksičkoj grupi pripadaju i grč. koradikali καταρδεῦσαι σκαπέρδα itd., na što nas upućuje staro ind. *kapardah* „gewundene kleine Muschel“, pri čemu treba naročito podvući savršeno podudaranje morfološkog elementa. Ovaj važan detalj pustio je iz vida drug M. Grošelj (str. 123 ovog časopisa). Pored nazalnog infiksa možemo na osnovu paralela kao *frango-bhanakti*, σφαραγέομαι engl. *speak* računati i sa infiksom *r*, pa bi tako ovoj leksičkoj grupi *qep/qomb* pripadao κρώπιον „srp“.

Ipak je verovatnija ranije izvedena kombinacija po kojoj je inicijalsko *k* prefiks iste funkcije kao inicijalsko *s* u *s-erp-ἄρπη*. Najzad se mora ukazati na fonetske teškoće koje se isprečavaju pri identifikaciji grupe καρπή καρψός γαρψός σκαμβός sa lat. *campus*. Dok se kod ove poslednje reči zbog litvanskog *kumpti* radi po svoj prilici o redukovanom vokalu, takvo je shvatanje neodrživo za korenski vokalizam u καρπή καρψός σκαμβός nasuprot κομβός. Stoga se korenski vokal u κομβός mora smatrati posledicom progresivne asimilacije, koja je izostala kod σκαμβός, ili se zbog lat. *campus* korenski vokal u καρπή mora objasniti uticajem takvog dogrčkog govora u kome se javlja promena *o/a*. To je slučaj u govorima dogrčkih Pelasta. Manje je verovatna progresivna asimilacija u καρπή itd. po kojoj bismo računali sa nedokumentovanim κομπή. Sicilska glosa κάμπος ukazuje na ilirski prelaz *o/a*. Homerski sinonim za κύμινδης glasi χαλκίς. Pesnik nam kaže da ovaj poslednji ornitonim pripada govoru bogova, a κύμινδης govoru ljudi.

Nije nam ni danas jasan razlog ovom homerskom razlikovanju ljudskog i božanskog govora, iako ima za to i drugih primera (na pr. Βριάρευς zovu bogovi jednog hekatonheira a ljudi Αιγαίωv) i to ne samo u grčkoj, nego i u staroindskoj i severnogermanskoj mitološkoj poeziji. Po svoj prilici radi se o kultskom rečniku, koji je kod starih Grka sačuvao dosta ostataka iz dogrčkih govora. To se vidi iz Hesihijeve glose σίφνις „γῆ“ koja je uzeta iz svešteničkog rečnika. Tako će biti i sa homerskim ornitonimom χαλκίς, čiju onomasiologiju, po ugledu na stare leksikografe, podržava P. Santren u najnovijem izdanju Bajjeva Rečnika, kad kaže da je ptica prozvana po svojoj baskarnoj boji. Da je takvo tumačenje nemoguće videli smo iz navedenog Aristotelova opisa, gde se lepo i jasno kaže da je boja te ptice μέλαν. Iako se radi o ptici čija identifikacija nije potpuno utvrđena, ipak nemamo razloga da više verujemo Santrenu no Aristotelu. Stagirit je svakako bolje znao antičku ornitolo-

giju od uvaženog francuskog lingviste, koji se kao i stari leksikografi dao zavesti od proste sazvučnosti ornitonima χαλκίς i naziva metala χαλκός. Treba stoga potražiti interpretatio difficilior.

Videli smo već napred da termini κίρκος ἄρπη *falx falco* obeležavaju ne samo srp, nego i pticu grabljivicu. Osim toga dolat. *falx* pokazuje vokalsku osnovu, jer ima gen. pl. *falcium*. To znači da se mora pretpostaviti stariji nom. sing. *falcis*.

Kakva je razlika između dolat. *falcis* i dogrč. χαλκίς, za koju slično kao u κύβινδης κύμινδης i u drugim slučajeovima, možemo računati sa akcenatskom i morfološkom dubletom χάλκίς? Nema razlike ni u značenju ni u morfološkom tipu. Razlika je samo u inicijalskom konsonantu: u lat. imamo historigeno *f* nasuprot starijem χ. Takve promene javljaju se u miksoglotskim i interdijalekatskim stanjima. To pokazuju klasične dublete kao λυχνίς λοφνίδια, δαύχνη δάφνη, *hircus fircus*, *harena fasena* i moderni primeri kao *Hilendar Vilindar* (tj. *Filindar*), (*h*)uzda fuzda, *haché faschirt* itd. Ipak ima jedna mala nezgoda kad se radi o identifikaciji dolat. *falx* i dogrč. χαλκίς. Kod homerskog ornitonima nije dokumentovano ono značenje koje pokazuje dolat. *falx*, nego samo ono koje nalazimo u njegovu derivatu *falco*. Stoga se ne može govoriti o punoj i savršenoj istovetnosti nego samo o zajedničkom izvoru obeju tuđica, u kome je razume se bilo više istaknuto starije konkretno značenje „krivina, srp“. Ne puštajući iz vida Kalimahovu interpretaciju ilirskog toponima Κέρκυρα, odnosno njegova osnovnog oblika κερκ-, kod kojeg je vokalska osnova, zbog Alkmanova antroponima Κέρκυρ, vrlo verovatna, a ta interpretacija glasi δρέπανον, moramo za klasične tuđice χαλκίς i *falx* računati ne sa ligurskim izvorom, kako je to pokušao da dokaže M. Niderman, nego sa ilirskim. Kad kažemo ilirskim, onda ne mislimo na Illyrii proprie dicti, nego samo na jednog pripadnika indoevropskih Pelasta.

Može se prigovoriti iznesenom tumačenju razlika u likvidama: na jednoj strani κίρκος *circus* Κέρκυρα Κόρκυρα, a na drugoj χαλκίς i *falx*. Iako imamo dovoljno primera za promenu *r/l* kao κριβανος κλίβανος κανθήλιος *cantherius*, ακίρος *aquilo* itd., ipak upravo u ovoj leksičkoj grupi nismo primorani da pribegnemo takvom tumačenju. Još u starijoj eposi indoevropskog rečnika utvrđen je takav prelaz i to ne samo u ovoj leksičkoj grupi. Tako se pored σκέλος σχολός *scelus* (v. Valde—Pokornijev Rečnik II 589) javljaju obrazovanja kao κυρτός *curvus* nasuprot κυλλός itd. Ima stoga razloga da pored κίρκος i *qerqo* računamo sa osnovama *qorqo* i *qolqo*. Na ovu poslednju svode se klasične tuđice χαλκίς i *falx*. Njihovo doklasično ali indoevropsko poreklo jasno otkriva ilirski prelaz *o/a*. Nepotpunu reduplikaciju leksemskog minimuma, utvrđenu već kod κίρκος *circus*, nalazimo i u klasičnim tuđicama χαλκίς i *falx*.

i, što je daleko važnije, u srpskom koradikalu *kük* (od starijeg *kiko*, v. Valde—Pokorni II 599).

Ostaje još jedan fonetski detalj da se objasni. Mislim na razliku inicijala između *κίρκος* *Kérkura* nasuprot *χαλκίς* odnosno promenu *κ/χ*. Mnogi stručnjaci, stariji i mlađi, kao P. Krečmer, N. Jokl, V. Pisani, H. Krae, Vl. Georgijev i dr., misle da u takvom pomeranju artikulacije (prelaz bezvučnog suglasnika u bezvučni aspirat) treba gledati krupnu etnolingvističku promenu, karakterističnu za mediteranske idiome nasuprot mlađim govorima indoevropskih kolonista. Tako postupaju najviše stoga što se slična pojava zapaža i u etrurskom. Nama se međutim čini da još nemamo dovoljno razloga za tako dalekosežne zaključke i to ne samo stoga što je ortografski momenat prilično neodređen i kolebljiv, a to isto važi u većini slučajeva za hronološku i za geografsku stranu takvih fonetskih promena, nego u prvom redu stoga što imamo posla sa miksoglotskim materijalom, čija je priroda mnogo složenija nego kod čisto idioglotske evolucije. Stoga se moramo zasad zadovoljiti utvrđivanjem činjenica i navođenjem paralelnih slučajeva, koji zbog našeg oskudnog znanja ne moraju uvek biti istovetni. Neki su vrlo verovatno idioglotske prirode kao *πρίν* i *φρίν* (kod ozolskih Lokrana), zatim Herondino *ράκις* mesto normalnog *ράχης* Hesihijevo *κακίνετα* pored *καλχάινει* itd. Ali slučajevi kao *Τ/Θαργήλια*, ihtionim *κ/χάλανδρος* (kod Epiharna), antroponim *Ψαχός* pored poznatijeg *Ψαικός* i *Γραικός* ukazuju na miksoglotiju kao glavni razlog za takva pomeranja artikulacije. Najubedljiviji dokaz za osnovanost ovog shvatanja pružaju varijante *σαδράπας* *σαδράπης* *σατράπης* nasuprot iranskom originalu *χšādrapavan*.

Ako je postojala dubleta *Βραικός* ili *Βραικος* na koju pomišlja M. Šmit zbog Hesihijeve glose *βροκός* (posledica progresivne asimilacije od starijeg *Βράκος* sa ilirskom monoftongizacijom diftonga *αι*), onda se ona može objasniti jedino disimilacijom guturalnog reda. U svakom slučaju za promenu inicijalskog guturala u *χαλκίς* nasuprot *κίρκος* odnosno *καρκο-* (u tuđici *καρχαδών*) mnogo je verovatnija odgovornost miksoglotske simbioze indoevropskih Pelasta kao starijeg sloja odnosno supstrata i doseljenih grčkih plemena kao superstrata, nego interne fonetske evolucije bilo koje od tih komponenata.

Očekivana i pretpostavljena starija semantička varijanta sa konkretnim značenjem „krivina srp“ u dogrčkom apelativu *χαλκίς* (zbog raznolikosti deklinacije isp. pored *κύβ/μινδης* i *γέλγης* kod P. Šantrena Formation 336) dokumentovana je u rečniku staroatičke komedije i glasi *καρχαδών*. Naglasak nije sasvim pouzdan, iako nas završetak ovog stručnog termina iz kulturnog rečnika potseća na antroponime *κινάδων* i *πιμπάδων* koje beleži Herodijan (I, 25 Lentz). Broj oksitona na *-δων*, koje daje Herodijan, znatno je veći, ali se ispred tog sufiksalnog elementa nalaze drugi vokali. Stoga nije sasvim beznačajno da

gađanje Holanđanina Hemsterhusiusa po kom je ovaj izraz u retorti staroatičke komedije donekle preuđešen, iako je teško verovati da ga je Ferekkrat sam skovao. Za *καρχαδών* odnosno *καρχαδών* saznajemo iz Fotija i Sude sledeće: „*καρχαδών* τούτο λέγεται Χάρωντος δάνειον, συναγόμενον ἐκ τοῦ ὀβολοῦ τοῦ συγκαηευομένου τοῖς τελευτάσι, οὐχ ὡς ἔνιοι πλασάμενοι βοτάνης ὄνομά φασιν εἶναι“ (v. Dimitrakosov Μέγα Λεξικόν 3635). Iz ovog se podatka vidi da se radi o nekoj vrsti primitivnog novca, koji se upotrebljava isključivo in usum mortuorum gde važi pravilo „mutari vetat religio“. Kako znamo s druge strane, Tračani su učestvovali, da ne kažem činodejstvovali, prilikom raznih obreda u Atici, a naročito u Eleusini (v. u prvom redu Hymn. Hom. in Cererem 154 o Eumolpu). Odatle potiču izvesni ostaci kulskog rečnika, na koje je upozorio već Hr. A. Lobek. Stoga se ne ustručavam da staroatički naziv ovog takoreći kulskog i starinskog novca vežem za Hesihijevu glosu *σάρκη Θραικιστὶ ἀργύρια*. Pojavu tako nazvanog s-mobile kao inicijala nije potrebno naročito objašnjavati, pošto je nalazimo već u starijoj eposi indoevropskog rečnika, kako se to vidi iz koradikalnog *σκέλος*, *σκολόν* „srp“, *σκολιός*, *scelus* nasuprot *κωλλός* i našem *kùk* (od starijeg *qlqo-*). Ovo vezivanje nameće nam zaključak da je najstariji novac imao oblik krivine odnosno srpa ili šipke, kako su to već konstatovali arheolozi (v. Sichelgeld u Ebertovu Reallexicon der Vorgeschichte 12, 72).

Ali to nije jedini zaključak. Iz ove dragocene tračke glose saznajemo da je ne samo na zapadnom Balkanu kod ilirskih plemena, nego i na istočnom kod tračkih plemena, a mi i jedne i druge ubrajamo u Pelaste, postojao isti stručni termin u sve tri apofonske baze: *qiqo-* (*κίρκος κρίκος*), *qerqo-* (*Κέρκυρα* „Δρεπάνη“) i *gorqo-*, odakle *καρχαδών* i *σάρκη*. Neizvesno je da li ovoj dogrčkoj grupi treba pridružiti i ime pajonske planine *Κερκίνη*. U pozitivnom slučaju dobili bismo time jedan dokaz više da i pajonska plemena u Centralnom Balkanu treba ubrajati u Pelaste ili u Pelazge, da radi kontinuiteta ponovimo uobičajeni naziv. Međutim već je A. Fik uzeo u obzir i pajonska plemena, kada je pretresao odnos između Pelazga i Pelagonaca prema grčkim plemenima (Vorgriech. Ortsnamen 31). Posle njega su J. Beloh, G. Kacarov, N. Vulić, N. Keramopoulos i dr. uzimali u pretres pajonski problem, od kojeg po njihovom mišljenju zavisi rešenje samog problema dogrčkih Pelazga. Danas kao da je pretežno gledište po kome su pajonska plemena članovi ilirske grupe. Kako pomenuti stručnjaci nisu do kraja iskoristili lingvistički materijal po tom pitanju, biće potrebno da se još jednom kako treba to pitanje u celini pretrese.

Ista neizvesnost kao kod pajonskog geografskog naziva *Κερκίνη* postoji i kod hidronima *Κορχόρας* u Panoniji i Ptolemejevih *Κορχοντοί* u Germania Magna (v. H. Krae, Die alten balkanillyr. geogr. Namen 90). Ova neizvesnost dolazi odatle

što nemam hrabrosti da etimološkim kombinacijama mučim i napastvujem reči čije nam je značenje nepoznato, i to prosto sa tog razloga što imamo dovoljno muke i nevolje sa etimologijama reči čija su nam značenja savršeno poznata. Odstupanja činim samo u izuzetnim slučajevima ako je uz kakav geografski naziv data interpretatio Graeca odnosno Latina, budući da na taj način dobijen leksički materijal ima uvek svoju leksičku vrednost, čak i onda kada je ta interpretacija pogrešna. Stoga smo sa razlogom odstupili od našeg metodološkog principa u slučaju Kalimahove interpretacije Κέρκυρα = Δρεπάνη. To odstupanje pokazalo se potpuno opravdanim. Ali neizvesnost ostaje kada se radi o sarmatskim Κερκέται koje pominju orfička Argonautika (st. 1044), iako su tračka plemena dopirala do potočnih sarmatskih naselja.

Ipak se ne sme propustiti na ovom mestu Tersitov podrugljiv epitet φολκός „στραβός, έστραμμένος, valgus“, koji daje još uvek muke etimolozima, iako se već kod Ebelinga (Lexicon Homericum II 441) odmah na početku stavlja Kurciusova veza sa dolat. *falx falco* i odbija Lobekovo izvođenje od όλκός. Već je napred pri postavljanju veze između doklasičnih tuđica χαλκίς *falx falco* ostavljeno otvoreno pitanje starije konkretne semantičke jezgre „kriv“ za dogrč. χαλκίς. Ako se ima na umu miksoglotska fonetika, a za to nam u ovom slučaju (prelaz χ/φ kao u δαύχνα δάφνη) sam grčki materijal daje podršku, onda nema nikakvih teškoća da se identifikuju aloglotski radikalni elementi χαλκίς i φολκός, za koje pružaju semantičku paralelu ranije pomenuti latinski derivati *falcones* i *serperastra*. Jedino se kod φολκός mora istaknuti sekundarna asimilacija osnovnog vokala prema vokalu oksitone tj. φολκός je postalo od starijeg φαλκός.

Očekivani stariji oblik aloglotskog prideva φολκός tj. φαλκός potvrđen je u složenom glagolu denominativskog tipa έμφαλκώμαι, dokumentovanom u jednom Polibijevu fragmentu (frg. 136), koji nam je sačuvao Suda. Novi izdavači Lidell—Skotova Rečnika izražavaju sumnju u autentičnost tog fragmenta, pa prema tome i samog oblika έμφαλκωμένοις „περιπεπλεγμένοις“. Ali R. Turnajzen, etimolog nemačkog Thesaurus linguae Latinae, nije bio tako skeptičan kada je lat. *falx*, koje za njega nije tuđica, veže ne samo sa έμφαλκωμένος nego i sa *flecto*. Ova druga veza s pravom je odbačena već od M. Nidermana kao neosnovana. Ali homerski pridev φολκός (od starijeg φαλκός) utvrđuje nas u shvatanju da je autentično Polibijevo έμφαλκωμένος i to tim više što znamo da je Polibije onaj predstavnik literarne koine koji uzima izraze iz rečnika narodnih masa, a te su mase u doba helenističkih monarhija izbacivale na površinu mnoge ostatke dogrčkih „varvara“. Homersko φολκός i Polibijevo έμφαλκωμένος uzajamno se podupiru u tolikoj meri da je doklasični izvor za χαλκίς i *falx falco* dovoljno obezbeđen i to sa konkretnim značenjem „krivina“.

Na taj smo način dokućili za χαλκίς traženo starije značenje, odnosno semantičku jezgru „krivina“ kao kod pretresenih ornitonima κίρκος (možda i κερκάς), *falco*, γύψ, κύβ/μινδης, ἄρπη. Kolebanje kod ornitonima κερκάς „ieraΞ“ dolazi otud što postoji homofoni leksemski minimum onomatopejske prirode, pa je sa tog istog razloga neizvesna etimologija ornitonima κολοίως (~ κέλαδος?) „čavka“, iako imamo na raspoloženju sazvučnu Hesihijevu glosu σκολοίς „δρεπάνοις“, koja kao i χαλκίς, φολκός, *falx*, *falco* i najzad naše kùk (od starijeg *qlqo-*) pokazuje istu likvidu dokumentovanu u grupi σκολιός σκέλος *scelus* κυλλός. Zbog postojanja te likvide nepotrebne su fonetske paralele za prelaz λ/ρ odnosno ρ/λ kao κλ/ρίβανος, ἐρέβινθος λέβινθος itd. Međutim Hesihijeva glosa σκολοίς „δρεπάνοις“ još jednom rečito pobija jednostrano Nidermanovo shvatanje indoevropskih i antičkih naziva srpa.

Da dopunimo dosadanja izvođenja u dogrčkoj tuđici κίρκος „curvamen“ „falco“. Kao što se idioglotski naziv srpa ἄρπη javlja i kao ornitonim odnosno sinonim za pticu grabljivicu, čiji su srodnici χαλκίς, γύψ κύβ/μινδης, ἀρπαλύκη, tako je ranije tumačeno i ime demonskih ptica zvanih ἄρπυιαι, budući da se doista ovi demoni prikazuju na arheološkim spomenicima kao ptice grabljivice. Mi se nismo mogli složiti sa takvim tumačenjem prosto sa razloga što su Harpije na najstarijim antičkim vazama prikazane kao konji a ne kao ptice grabljivice. Međutim, po shvatanju Š. Pikara (Les religions préhelléniques 78) Elijanov ornitonim κίρκη javlja se u Odiseji kao antroponim. To je čarobnica Κίρκη na koju je uputila Š. Pikara veza boginje Ištar sa zverinjem, a naročito sa kopcem („épervier moucheté“). Ovaj učeni arheolog, govoreći o Velikoj Majci na starom Kritu i u Anadolu, naročito ističe vezu između tog božanstva, poznatog kao πότνια θηρών, sa raznim pripadnicima životinjskog carstva. Kada bi njena veza sa „L'épervier moucheté“ bila isključiva i karakteristična, onda bi homerska Kirka bila doista ostatak najstarije religije dogrčkog Krita. Tako bi ovo Pikarovo vezivanje bilo krupan dokaz u prilog naših tvrđenja o dogrčkom poreklu ornitonima κίρκος. Ali nažalost Velika Majka odnosno Bogorodica starog Krita i Anadola isto kao i Ištar daleko je više vezana za goluba nego li za kopca ili jastreba, budući da je golub nesravnjivo verniji predstavnik plodnosti i ljubavi, nego li te ptice grabljivice (o golubu u tom pogledu v. B. Hrozni Die älteste Gesch. Vorderasiens 34).¹⁾ Stoga se ne možemo koristiti ovom Pikarovom kombinacijom iako bi nam ona odlično poslužila.

Setimo se da pretresana leksička grupa i u rečniku dogrčkih Pelasta pokazuje tri apofonske baze: κίρκος κρίκος Κέρ-

¹⁾ O ptici u minojskoj religiji v. M. P. Nilson The Minoan-myce-naean religion². Index s. v. bird.

κυρα δ-κάρκη. To nam daje pravo da demonsku Kirku, koju pesnik Odiseje ističe više kao mračnu i opasnu čarobnicu, a manje kao boginju ljubavi, dovedemo u vezu sa takvim demon-skim imenima koja su ne samo koradikalna sa njenim imenom, nego su i njihovi nosioci dokumentovani kao demonska bića na docnijem grčkom zemljištu. Na prvom mestu treba pome-nuti apelativ κίρκος koji kod Opijana (Cynaget. 3, 304) ozna-čuje vuka.

Opijanovo mesto glasi: ἄλλος δ' αὖ μέγεθος μὲν ὑπέρτερος, ἄψφα δ' αὖτε μηκεδανός πάντεσσι θοώτερος ἄκα λύκοισι τὸν μέ-ροτες κίρκον τε καὶ ἄρπαγα κικλήσκουσι. Kako se vidi iz ovih reči, pisac naginje shvatanju da je ova vrsta vuka prozvana zbog svoje brzine i grabljivosti istim imenom kao i kobac. Tom se shvatanju pridružuje i L. Majer (Handbuch d. griech. Etymologie II, 380). Jasno je međutim da je homofonija dala povoda Opijanovu shvatanju. Ali kad se setimo ornitonima ἀρπαλύκη i antroponima Ἀρπάλυκος, onda nam Majerovo pristajanje neće izgledati sasvim pouzdano i to tim manje što se samo λύκος javlja kod Aristotela kao ornitonim (Hist. an. 616b 17). Ovaj ornitonim, isto kao i njegov derivat λύκος, obeležava neku vrstu korvida, dakle krupniju pticu blisku gavranu, istaknutom strvo-žderu. U svakom slučaju ornitonimi λύκος i λύκιος nedvosmi-sleno pokazuju da je ime zveri preneseno na ptice grabljivice, pa bi se stoga, ne bez razloga, moglo pomisliti da je ornitonim κίρκος ustvari sekundarna semantička varijanta Opijanova na-ziva vuka, iako je to mesto jidini svedok za takvo značenje. Bolje je međutim pretpostaviti da se radi o dva homonima raz-nog porekla, ali zajedničkog izvora. Taj izvor, razume se, može biti samo rečnik dogrčkih Pelasta iz kojeg potiče ornitonim κίρκος odnosno κίρκη (kod Elijana) i homofoni naziv za neku naročitu vrstu vuka. Slično lat. stručnom terminu *hirpex* i (fer-rum) *lupatum*, i grč. λύκος obeležava naročitu vrstu đema, ali i gvozden kolut odnosno zvekir. Ovo poslednje značenje poka-zuje i κίρκος κίρκος kako smo videli u prvom delu ove rasprave. Ali ženski oblik ornitonima κίρκος, mislimo na Elijanov naziv neodređene ptice grabljivice κίρκη, ne pokazuje takve metafore. I taj nas momenat upućuje u drugom pravcu no što je onaj Pikarov, kad želimo da bar donekle pogodimo smisao Kir-kina imena.

Pohotnost opasne čarobnice Kirke ilustruje semantička paralela koju nam pruža lat. *lupa* u sekundarnom značenju *scortum*. Iako je ovo značenje dokumentovano tek kod Labe-rija, ipak se ono, zbog skaske o Romulu i Remu kao kopiladi i vučićima mora pretpostaviti za starija vremena. Drugu apo-fonsku bazu ove onomastičke grupe, koja dolazi u obzir pri tumačenju Kirkina imena, daje nam Hesihijeva glosa κερκά „λάμια“, pošto je ovaj demon poznat kao naročito opasan za malu decu koju grabi i proždire. Ista se baza javlja i u imenu

demona *καρκίνοι* i *καρκινάριον* (cf. PWRE a. vv.). Za demonске *καρκίνοι* saznavamo iz Hesihijeva Rečnika s. v. *κάβειροι* da su uživali naročiti kult na ostrvu Lemnu. Stoga je mnogo verovatnija veza ovih dogrčkih demonа sa lamijom *καρκώ* nego li sa bezazlenim rakovima. Ipak se mora na kraju naglasiti da su etimološke operacije sa onomastičkim materijalom vrlo rizične i problematične, jer mi ne znamo pouzdano šta znače imena *κίρκη καρκώ καρκίνοι καρκινάριον* pošto sama sazvučnost nije dovoljna ni za kakvu orijentaciju u tom pravcu. Znamo samo toliko da je Opijan, pisac s kraja II i početka III v. n. e. sačuvao tuđicu *κίρκος* „vuk“, pa stoga možemo reći du nema formalnih teškoća za vezivanje tog apelativa sa imenom Kirke.

Druga je stvar da li je verovatnija Pikarova kombinacija, koji u imenu opasne čarobnice i Odisejeve prijateljice traži „*Pépervier moucheté*“ ili je više opravdana kombinacija sa apelativom *κίρκος*. U ovom poslednjem slučaju etimološka veza sa pretresanom leksičkom grupom, čija je semantička jezgra „krivina, srp“, mogla bi se uspostaviti samo na taj način, ako se zadovoljimo paralelom koju nam daje lat. tuđica *hirpex* „drljača“ i lat. *lupus* u značenju „*ferreus harpax*“ odnosno termin *lupatus*. Ali i tada bi se morali pomiriti sa semantičkom involucijom, koja nije ni izdaleka tako obična pojava kao semantička evolucija. Stoga smo pre zato da se dogrč. *κίρκος* „vuk“, a sa njime u vezi po svoj prilici i ime čarobnice *Κίρκη*, sasvim odvoji od leksičke grupe *κίρκος σκάρκη*. Na taj bismo način našli i u grčkom rečniku jednog srodnika iz govora indoevropskih Pelasta, koji odgovara doitalskoj tuđici (*h*)*irpus* „vuk“, koju smo već ranije identifikovali sa indoevropskim *ulquos* *λύκος* itd. Pojava početnog bezvučnog guturala u dogrč. *κίρκος* nasuprot iracionalnom *h* u *hirpus* i našem *v* u *vuk* našlo bi svoju paralelu u jermenskom refleksu istog glasa, iako u celini nismo za prihvatanje Herodotova tvrđenja da su Jermeni kolonisti starih Frigijanaca, koji su u XII v. st. e. prešli u Anadol sa Centralnog Balkana. To bi značilo da dogrčka tuđica *κίρκος* pripada onim doklasičnim Indoevropljanima koji za razliku od Tračana starije inicijalsko *v* reflektuju bezvučnim guturalom a ne zvučnim labijalom. Osim toga na osnovu ove iste tuđice moglo bi se tvrditi da taj govor indoevropskih Pelasta stariji labiovelar reflektuje prostim velarom, kao što je to slučaj kod satemskih Indoevropljana. Kako, međutim, na klasičnom Balkanu pored kentumskih i satemskih Indoevropljana moramo uzeti u obzir i one Indoevropljane koji razlikuju sva tri reda guturala, lingvistička slika antičkog indoevropskog Balkana pokazuje istu složenost koju vidimo na celokupnom indoevropskom zemljištu u evraziskom prostoru, ali to je posebno pitanje koje se mora i posebno pretresati. Zasad bi se u vezi sa dogrčkom tuđicom *κίρκος*, koja je očigledno indoevropskog porekla i čiji je refleks starije sonantske likvide isti kao i u doitalskoj tuđici *hirpus*

(u pogledu gubitka inicijalskog spiranta cf. *Ἰταλός Italus* nasuprot *vitulus* i ilirski etnikon *V-Ardiaei*), moglo reći samo to da se ne može smatrati usamljenim primerkom poznate leksičke grupe *ulquos* „vuk“. Njeno sekundarno značenje sačuvala nam je Hesihijeva glosa βίρρη πυράγρα. οἱ δὲ δρέπανον. Takvu promenu značenja dovoljno jasno ilustruje grč. λύκος „kolut, zvekir“ i lat. *lupus*, kod kojeg je nedvosmisleno utvrđena ista semantička nijansa. Zvučni labijal, slično kao u tračkom, zamenjuju u ovom primerku dogrčkog indoevropskog rečnika na antičkom Balkanu stariji spirant *v*, a pojava likvidne geminate *pp* nasuprot grupi *px* u κίρκος ima svoju punu paralelu u makedonskoj glosi γάρρα „ράβδος“ nasuprot Hesihijevom γάρρα „ράβδος“, koje bez sumnje potiče iz nekog drugog govora negrčkih Indoevropljana. Identifikaciji dogrčke tuđice βίρρη, čiji je „jonski“ završetak očigledan, kao člana leksičke grupe *ulquos* ne može smetati docnije značenje δρέπανον umesto starijeg πυράγρα, jer se po svoj prilici radi o raznim oblicima jednog te istog proizvoda tračke metalurgije, slavljene već u Ilijadi. Ti proizvodi, po mišljenju A. Mejea (Dict. ét. de la langue latine, 96) prelazili su granice Balkanskog Poluostrva i dopirali ne samo do Kipra, nego i u samu Italiju. Hesihijeva glosa βίρρη u svojoj svakako histerogenoj upotrebi kao termin dogrčke metalurgije mora se smatrati kao samostalan svedok sa punom dokaznom moći pri rešavanju leksičkog pitanja o poreklu grupe κίρκος. Posebno ta Hesihijeva glosa utvrđuje Orijanov ἀπαξ λεγόμενον kao samostalnu tuđicu iz takvog dogrčkog izvora koji je bliži tračkim govorima, a ne makedonskim, jer se u ovim poslednjim inicijalsko *v* gubi. To pokazuje maked. ἰζέλα „άγαθη τύχη“ (kod Hesihija) koje smo identifikovali sa ilirskim antroponimom *Veselia* quae et Felicitas. Kao drugi dokaz, pored termina βίρρη, za odvajanje tuđice κίρκος „vuk“ od homofone tuđice sa značenjem „krivina, srp, ptica grabljivica“ mogla bi nam poslužiti bojotska i maked. varijanta mitske zveri σφίγξ, čija je formalna veza sa glagolom σφίγγω očigledno postala docnije, paretimološkim putem. Te varijante su glase φίξ odnosno βίξ. Autentičnost bojotske varijante potvrđuje geografski naziv Φίκιον ὄρος kod Tebe, gde je stanovala ta mitska zver. Pretstave te zveri su dosta raznolike, ali se uglavnom svode na dogrčka verovanja u vezi sa πότνια θηρών (v. Š. Pikar Les religions préhelléniques 77 i 195).¹⁾ Kako je u bojotskoj varijanti pouzdano utvrđena dužina osnovnog sloga, a razlika u guturalima ne dopušta Boasakovo povezivanje sa glagolom σφίγγω, nije isključena mogućnost da je osnova φικ- odnosno βικ- postala od starijeg φιλκ- sa istim prelazom λ kao u μαίτυρ nasuprot μάτυρ odnosno μάλυρ te αὐκά i βαιτή nasuprot ἀλλή i *balteus*. Nije po-

¹⁾ Na Misir i Anadol kao moguće kolevke sfinge misli P. Nilson, o. c. 255, 387.

trebno naglašavati da se ovde radi samo o formalnoj mogućnosti, kao i kod imena Γελλά, Κέρβερος i *Orcus*.

Na kraju da se vratimo na grč. *καμπή* i lat. *campus*, kod kojih smo već istakli fonetske teškoće što smetaju neposrednom vezivanju i idioglotskom izvođenju od leksičkog minimuma *qep/qomb-* „savijati“. Teškoća je u prvom redu ta što redukovano *e* u lat. koradikalu ne odgovara u grčkom očekivano *i* nego nazalni diftong. Manja je teškoća u razlici inicijala kod koradikalnih derivata *καμψός* i *γαμψός*. Takvu razliku već smo konstatovali kod ornitonima γύψ nasuprot κύβ/μινδης. Istu razliku pokazuje srodni ornitonim γώψ nasuprot (σ)κώψ „vrsta sovu-ljage“, koje se ne dadu lako vezati ni sa σκέπτομαι ni sa σκώπτω. Mnogo je bliža veza sa κυβήνη „γλαῦξ“ (kod Hesihija), a možda i sa ornitonimom κύβος ako je postojao. Kad poredamo te sve ornitonimske varijante, imamo ovaj red: γύψ κύβ/μινδης κυβήνη σκώψ γώψ κύμβη κόμβια i eventualno κύβος.¹⁾ Varijanta κυβήνη značajna je po svom svršetku isto kao dublete κύβ/μινδης, jer pokazuju dogrčko poreklo. Na isto poreklo upućuju i razlike u artikulaciji inicijala. Kod njih je prema tome vrlo verovatno dogrčko poreklo i to iz govora indoevropskih Pelasta, budući da je veza sa leksičkom grupom *qep/qomb-* najbliža. Stoga se i kod varijanata *καμψός* i *γαμψός* zbog razlike u inicijalima i zbog osnovnog vokala *α* može sa razlogom računati na isti izvor. Tako se i cela leksička grupa *καμπή σκαμβός* mora smatrati ako ne sasvim stranog porekla, a ono svakako u pogledu osnovnog vokala pod uticajem dogrčkog prelaza *o/a*. U tom smislu treba shvatiti Hesihijevu glosu κάμπος· ἰππόδρομος. Σικελοί, te bi se na taj način uklonila razlika između ranije formulacije *qamp-* kod Valde—Pokornog i novije *qep/qomb-* kod Valde—Hofmana. Stoga je razumljivo što Šantren u Bajiovu Rečniku, uz tradicionalnu vezu grč. *καμπή* sa litvanskim *kampas*, stavlja znak pitanja.

Sicilijansko κάμπος kao sinonim za κίρκος κρίκος *circus* pokazuje da je antički sport, a u prvom redu trke na kolima, bio doklasičnog porekla i da su njegovi osnivači indoevropski Pelasti. Jasno je da takav zaključak prirodno za sobom povlači i druga pitanja, a u prvom redu pitanje protoindoevropske postojbine kao i odnosa između Indoevropljana i Mediteranaca.

Ove fonetske teškoće, i pored očigledne leksičke povezanosti, pokazuju jasno da se ne samo rečnik klasičnih jezika, nego i njihova fonetika, mora podvrgi detaljnijoj reviziji i to u prvom redu stoga što se mora uzeti u obzir još jedna treća, samostalna grupa indoevropskih govora na Mediteranu pored onih dveju klasičnih. To smo već videli kod para βραχίων *branca*, koji se ne sme odvajati od baltskoslov. *vranka* iako P. Šantren βραχίων veže sa βραχύς. Dalekosežan uticaj fonetike i rečnika

¹⁾ Moguća je onomatopeja zbog *cuculio* (Valde—Hofman 298).

doklasičnih Indoevropljana na klasične pokazuje još bolje šarena, opštegrčka grupa βάτραχος, βάρταχος, βράταχος, βάδρακος, βότραχος, βόδρακος, βρόταχος, βόρταχος, βόρθακος, βρούταχος, βρούχεταιος, βρίταχος,¹⁾ βλίταχος, βλίκανος (od starijeg βρίτανος) βλίχαν i βύρθακος koje ni Gramonova (Phonétique du grec ancien 215) veština ne može odvojiti od letskog *vaŕde* i jerm. *gort* „žaba“. To važi i za sinonim βάβακος κόβαξ κέμβερος (*buffo žaba*). Dogrčko poreklo cele aloglotske grupe βάτραχος dokazuje Hesihijeva glosa καρτίας (od starijeg κα-Φαρτίας ili se radi o istoj zameni spiranta *v* kao u κίρκος „vuk“), budući da ova tuđica pokazuje isti tip deklinacije kao njeni koradikalni u baltskom i jermenskom. Nažalost Gramonova Fonetika ne uzima u obzir da je na starogrčkom zemljištu bilo negrčkih Indoevropljana.²⁾

Beograd.

M. Budimir.

SUMMARIUM

M. Budimir: PARTICULAE PELASTICAE

Dialectorum Pelasticarum reliquiis attribuuntur nomina κίρκος, κρίκος, *circus*, Κέρκυρα „Δρεπάνη“, σκάρκη „ἀργύρια“ (cf. Sichelgeld) et καρκαδών (cf. rus. *grivna* „nummi genus“ et serb. *grivna* „orbis falcis, armilla“); κίρκος „lupi genus“, βίρρη „falx, forceps“ (cf. λύκος *lupus lupatum* (et (*h*)*irpus* (*h*)*irpex*) omissio spirante ut in *Italus* — *vitulus*, ἰζέλα — *Veselia*; χαλκίς, φολκός < φαλκός, χ φ ut in δαῦκος δαύχνα, δάφνη; λυχνίς, λοφνίς, *hacher faschirt*, ἐμφαλικόραμα et *falx, falco* (cf. ἄρπη); γόψ, κύβινδις, κύμινδις, Κάπος, *capus*; δάγκλα, Ζάγκλη, ζάγκιος, λόγχη *lancea* et baltoslav. *danga* „curvamen“; μανδύη „δρέπανον“, tarent. κυμίνδαλα „καταστροφή“, μάνδαλον, μάνδρα, *mantus* et oscum *mamphur* (R. *met/mend/mondh-*); *serperastra* (suffixi *illyr-astro* ope formatum) et slav. *sirpu*, ἄρπη.

Siculum κάρπος „ἰππόδρομος“ propter apophoniae rationes quae inter lat. *campus*, lithuan. *kumpas kimbu* et κόμβος (R. *qep/qemb-*) intercedunt, nominum Graecorum καρπή, καμψός, σκαμβός, originem vernaculam in suspicionem vocat. Qua de causa κάρπος aequae ac κίρκος, κρίκος, *circus*, equirria antiquissima aetatis Pelasticae exhibere videntur.

Graecum κίκνος propter antiquiorem formam κυδνός eiusdem formationis ut πελιδνός esse videtur. Hesychianum σκολόν „falx“ cum corradicalibus σκολιός, κελλός, κυλλός coniungitur, falcisque antiquissimam formam curvam fuisse demonstrat, aequae atque ἄρπη *falx* Ζάγκλη, μανδύη, κερκο- (in Κέρκυρα servatum). Ex quibus sequitur retractanda esse non solum linguarum classicarum etymologica sed etiam rem phoneticam, ut docent exempla βραχίων *branca* (~ baltoslav. *vranka*) et tota familia βάτραχος, βόδρακος, βάδρακος, βόρταχος, βόρθακος, καρτίας (eiusdem declinationis ut lett. *varde*) prorsus aliter tractandam esse quam a M. Grammont (Phonétique du grec ancien 215), nam tria erant Indoeuropaeorum genera in regionibus mediterraneis classicis.

¹⁾ Kod ovih varijanata βάρταχος βρίταχος radi se o istom apofonskom odnosu kao kod σκάρκη, κίρκος.

²⁾ M. Leumann *Homericische Wörter* obraduje pored ἄρπη i neke druge napred pomenute izraze. Sada se ne mogu obazirati na njegova shvatanja, koja uglavnom ne uzimaju u obzir klasičnu miksoglotiju, iako je dobro uočljiva u homerskom rečniku.